

УЧИТЕЉ МНОГИМ ПОКОЛЕЊИМА СЛАВИСТА

Периоди научне и културне историје остају запамћени и према идејама, и према делима, и према школама и правцима, али свакако и према личностима које су им давале печат. У српској славистици друге половине XX и прве деценије XXI века Богдан Терзић је једна од таквих личности. Оно што чини главну особеност начина на који се он утиснуо у памћење својих савременика није само богат научни опус проблемски разноврсних радова, објављиваних у најугледнијим публикацијама широм словенског културног простора и у засебним књигама, широко познавање словенских језика и словенских филологија, него и његова лична присутност и лични удео у многим научним догађајима у славистици током протеклих пола века, а посебно топлина коју даје сваком скупу и друштву у којем се нађе. Ово последње - какав је неко као човек, као пријатељ, сарадник, учитељ... - обично не улази у прегледе научне историје, али је за савременике веома важно, посебно за оне који умеју да уче не само из књига него и из живих уста, не само из теорија него и из личног примера Учитеља, да се уче не само знању него и предусретљивости, добронамерности и уопште - доброту.

Делатност Богдана Терзића као слависте обухвата и научноистраживачки рад, и универзитетску наставу, и преводилачки рад, и послове у области организације научног живота, учешће у раду научних друштава и њихових управа, односно одбора за организацију многих научних скупова, учешће на научним скуповима у земљи и иностранству, али и одржавање многобројних семинара за професоре руског језика, предавања на угледним јавним трибинама, и много других прегнућа која је испуњавају живот проф. Богдана Терзића.

На почетку 2008. године потпуна библиографија Богдана Терзића обухвата преко триста радова објављених како у југословенским тако и у угледним страним часописима и зборницима (*Вопросы языкознания*, *Русский язык за рубежом*, *Болгарская русистика*, *Slovo a slovesnost* и др.) о врло различитим проблемима - од стилистичке анализе Пушкиновог *Споменика* (цитиране и од угледног руског пушкинолога М. П. Алексејева), и од руске фонетике и морфологије, конфронтативне анализе руског и српског језика, питања наставе руског језика као страног и руског језика као језика струке у српској говорној средини, културе говора и културе писања и др., до радова из историје српске славистике (Р. Кошутић, Р. Бошковић, Р. Лалић, К. Тарановски, П. Митропан, Ђ. Живановић) и руске славистике (С.П. Обнорски, В.В. Виноградов, Н.И. Толстој и др.).

Један од најчитанијих предговора у српској и не само српској славистици јесте предговор који је Богдан Терзић написао за треће издање *Граматику руског језика* Радована Кошутића. Тим предговором Богдан Терзић је осавременио чувену Кошутићеву граматику, дао јој нови живот и учинио је незаменљивим универзитетским приручником још неколико деценија.

Научна делатност Богдана Терзића најизразитије је оваплоћена у његовим књигама, посебно у књизи *Руско-српске језичке паралеле* (Београд:

Славистичко друштво Србије, 1999), али и у трима књигама језичких поука и савета из области српске језичке културе, написаних у коауторству са Драгом Ђупићем и Егоном Фекете: *Слово о језику: језички поучник* (Београд: Партенон, 1996), *Слово о језику: језички поучник: књига друга* (Београд: Партенон, 2002) и *Српски језички саветник* (Београд: Службени лист СЦГ: Српске школска књига, 2005) и књизи разговора Милоша Јевтића са Богданом Терзићем на славистичке и друге теме *Славистички погледи Богдана Терзића* (Београд: Партенон: Београдска књига, 2006). Томе треба додати и књигу *Граматика руског језика: фонетика и морфологија* Вере Николић (Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије, 1966), у којој је Богдан Терзић аутор глава о придевима и прилозима, па утолико коаутор и те књиге.

Књига *Руско-српске језичке паралеле*, која је у средишту опуса Богдана Терзића, издваја се међу поменутих његових књигама и предметом и концепцијом. Та књига представља избор радова Богдана Терзића о темама којима се он највише бавио, а то су појмовно-терминолошка питања конфронтативне лингвистике, значај дијахронијског приступа језику за конфронтативно проучавање сродних језика, развој славистике на Београдском универзитету, велики руски слависти, језик *Историје словенских народа...* Јована Рајића, питања језичке културе и превођења, и посебно конфронтативна анализа творбених структура руског и српског језика. Поједини делови те књиге на најбољи начин одражавају славистички профил Богдана Терзића, не само избором тема него и начином њихове обраде - узорном утемељеношћу истраживања на репрезентативној грађи и на резултатима до којих су дошли други истраживачи у датим областима. Књига *Руско-српске језичке паралеле* такође је добрим делом пружила и увид у неке теме које су у новијој српској русистици привлачиле пажњу више истраживача. У оној мери у којој *Руско-српске језичке паралеле* припадају и науци о српском језику, та књига је због специфичног конфронтативног угла из којег се посматрају одабрана питања творбе речи, свакако интересантна и стручњацима за српски језик. Али пошто је тежиште књиге на *руско-српским* језичким релацијама, за њом ће, нема сумње, највише посезати поколења садашњих и будућих русиста, као и оних слависта који се баве проучавањем структурних и функционалних својстава руског језика у поређењу са српским.

Књига *Руско-српске језичке паралеле* проблемски је подељена на пет делова: 1. теоријско-методолошка питања конфронтативне лингвистике; 2. конфронтативна дериватологија, 3. синхронијска контактологија, 4. историјска контактологија, 5. *Персоналиа* из угла руско-српских научних веза. Иако те делове повезује иста општа тема - руско-српске језичке и лингвистичке везе, сваки од њих представља доста аутономну целину, која би, и да је засебно објављена, имала и самосталну научну вредност.

Богдан Терзић и *Српско-руским језичким* паралелама, као и многим другим својим радовима, показује да има своје омиљене теме, које су с једне стране биле и остале честе у српској лингвистичкој славистици, али у оквиру којих он има свој угао гледања у своје приоритетне научне проблеме, које други нису обрађивали, или их нису обрађивали на начин сличан његовом. Тако, пишући о питањима конфронтативне лингвистике, Богдан Терзић посебну пажњу посвећује појмовно-терминолошким питањима те славистичке дисциплине. Захваљујући првенствено Богдану Терзићу у београдској славистици су се усталиле неке терминолошке и концептуалне дистинкције које су до тада биле карактеристичне првенствено за чешку, словачку и пољску

славистику, као што је разликовање контрастивне од конфронтативне анализе. У истој предметној области књиге Богдан Терзић је пажљиво размотрио иначе прилично запостављено питање могућности комбиновања конфронтативних и дијахронијских истраживања, разматрио је специфичности Кошутевог диференцијалног метода, дао је обрасце конфронтативне анализе у светлу проблема интерференције у процесу учења руског језика као и глобалну оцену перспектива конфронтативних славистичких истраживања. У глави посвећеној конфронтативној дериватологији главни предмет пажње је иначе врло развијена категорија *nomen agentis*. Оно што је о тој категорији ту објављено представља својеврсну књигу у књизи, али врло складно уклопљену у ткиво *Руско-српских језичких паралела*. Међутим, и у дериватологији Богдана Терзића привлаче спорна и недовољно расветљена питања, нпр. о суфиксоидалним сложеницама у руском и српском језику, или о деадјективним супстантивима типа *столовая, чебуречная* и сл., врло карактеристичним за граматички систем руског језика.

У области дијахронијске контактологије пажња Богдана Терзића усмерена је првенствено на XVIII век и почетак XIX века у развоју језика српске књижевности, као и на утицаје руског језика на српски језик тога времена (Ј. Рајић, З. Орфелин, Г. Зелић, Н. Радишчев), а резултати његових истраживања имали су позитиван одјек и оценама тако компетентних научника као што је су академици Павле Ивић, Александар Младеновић и други.

Веома су значајни и радови Богдана Терзића о појединим руским и српским славистима. Пошто је лично познавао такве великане славистичке науке какви су били А. Белић, Р. Јакобсон, В. В. Виноградов, В. Дорошевски, Б. Унбегаун и многи други, и пошто одлично зна њихов научни опус, Богдан Терзић је могао да остави о њима сведочанства и оцене непоновљиве занимљивости. Та запажања Богдана Терзића показују танане али не ретко важне везе између личности, приватног живота и научног дела, и у целини посматрано говоре у прилог коришћењу и биографског метода у научној историографији.

Руско-српске језичке паралеле су, посредно, и панорама српске лингвистичке славистике у једном њеном важном делу какав је српска русистика. Пошто је током протеклих безмало шест деценија био зачетник многих важних послова за српску славистику, Богдан Терзић је ненаметљиво усмеравао пажњу млађих истраживача на одређене области. Главне од њих су представљене саставним деловима књиге *Руско-српске језичке паралеле*.

Иако је та чињеница у књизи скромно остављена у другом плану, *Руско-српске језичке паралеле* су и књига о њеном аутору. Богдан Терзић, који од педесетих година израста у једну од најзначајних фигура београдске и српске лингвистичке славистике, у дугом периоду је стуб језичке наставе на катедри за славистику, иницијатор и носилац нових предмета, конфронтативног научног пројекта, многих научних скупова, међународних контаката итд., учитељ и колега који увек има времена да саслуша, поразговара, предложи, посаветује, чија се реч слуша и уважава.

Најзад, питања синхронијске контактологије Богдан Терзић активно разматра од почетка свог научног рада па су та питања и у књизи *Руско-српске језичке паралеле* добила посебно место. Пишући о русизмима у српском језику Богдан Терзић та питања увек ставља у оквир проблематике културе усменог и писменог изражавања. И ту је Богдан Терзић такође показао истанчан смисао да региструје проблем, да прикупи релевантну грађу и да га успешно и приступачно објасни, што је нарочито важно за нормативистичка питања. Из те

области, у коауторству са Егоном Фекете и Драгом Ђупићем, Богдан Терзић је објавио и три поменуте књиге посвећене питањима српске језичке културе. Значај такве лингвистичке литературе прецизно је исказан у предговору академика Милке Ивић другој књизи поучника *Слово о језику*, где се каже "Ова књига завређује да се неизоставно има при руци, да се што чешће консултује" јер је потребна не само "лекторима, преводиоцима и другим особама које су, на овај или онај начин, животно упућене на бављење језиком, него и свим осталим говорним представницима ове наше средине којима је искрено стало до културног изражавања".

У постојећој литератури о српској говорној култури једна од најчешће разматраних тема јесу страни елементи у српском језику, питања степена и облика њихове адаптације као и повремених претеривања која се ту срећу. Када је реч о позајмљеницама из словенских језика, али и из других језика (нпр. кавкаских) из којих су позајмљенице ушле у српски језик инословенским посредством, Богдан Терзић је о томе написао велики број чланака. Већ део тих чланака сабран је у поменитим његовим коауторским књигама. Динамика језичких промена стално доноси нову грађу, што приручници о култури говора одражавају у мери у којој прате ту динамику. О страним елементима у српском језику најновијег времена, на пример, подробно и документовано обавештавају обе књиге *Слова о језику* као и *Српски језички саветник*. Круг језика из којих потичу позајмљенице које Богдан Терзић разматра врло је широк: белоруски, бугарски, енглески, јерменски, немачки, пољски, руски, украјински, француски... Колико је добро што се размотрају многобројне позајмљенице из светских језика, посебно из енглеског језика и руског језика, јер је првих највише, а друге се сразмерно теже препознају, толико је добро и то што нису заборављени ни елементи из оних језика о којима се обично мање пише и у вези с којима је више правописних и других недоумица. У круг таквих проблема улазе, на пример, питања зашто је правилно писати *Јастржемски*, *Кржижановски*, *Олијник*, или када се у српском језику појављују сугласничке групе "гзгзј" или "мкртчј" као у јерменским презименима *Гззјан* или *Мкртчјан* и сл. Такве информације биће незаобилазне у припремању будућих издања српског правописа, а и у проучавањима структуре слога у српском језику.

У склопу разматрања утицаја који долазе на српски језик из других језика предмет су често појаве нарушавања културе говоре у сфери јавне речи због недовољног знања страних језика. Примери нетачних превода типа *добра вена* уместо *лепи Беч...* (погрешан превод наслова песме *Хороша ты Вена*), не изгледају злоћудно, онолико колико се чине као једнократне грешке, али када су то термини, такве грешке се брзо устале. Посебан проблем у кругу утицаја страних језика на српску говорну културу чине дописнички варваризми (склоност дописника из иностранства ка употреби страних речи којих раније није било у српском језику, а која често показује да дописник слабо зна језик земље из које извештава, при чему су број и учесталост дописничких варваризама обично обрнуто сразмерни степену дописниковог знања тог језика), нпр. *захват власти* (ум. *освајање власти*), *потоком* (ум. *као бујица*), *импичмент* (ум. *поступак за опозив*), *кинематограф* (ум. *синеаста*), *изразити огорчење* (ум. *изразити жаљење*), *фашистички наступ* (ум. *фашистичка офанзива*) итд. Ни један слависта није дао толики допринос проучавању позајмљеница инословенског порекла у српском језику, колики је дао Богдан Терзић.

Књига *Славистички погледи Богдана Терзића* приказује Богдана Терзића из различитих углова, не само као слависту него и као богату личност – и као наставника који је обилато учио и још учи друге - и знањима које је за свога века стекао учећи од најбољих својих савременика, међу којима су професори и академици Александар Белић, Виктор Виноградов, Никита Толстој, Кирил Тарановски, Павле Ивић, Милка Ивић и многи други, и знањима до којих је дошао у властитим истраживањима, и примером преданог служења универзитетској настави словенских језика, у чему је дуго носио терет вишеструко већи од уобичајеног, и примером истрајног праћења сталне динамике научних промена (Богдан Терзић је остао "жива енциклопедија" славистике, неко коме се човек у свако доба може обратити и за врло специфичан податак), и примером данас све ређе поштованости, с којом он своје време и снагу несебично поклања свакоме ко затражи од њега савет, примером спремности да охрабри и подстакне, а што није најмање важно и примером доброг расположења, благонаклоности и сталног настојања да се у свему види, истакне и подржи нешто добро.

Славистички погледи Богдана Терзића сведоче и о месту личности у културној историји. Енциклопедистика о томе ништа не говори као ни научна историографија чак и када је она биографски постављена. Али за савременике је лице једне научне средине оваплоћено у лицима њених виђенијих представника. И за многе стране слависте београдска и српска славистика неодољива је одлика Богдана Терзића. Не само због његових научних радова него и због многобројних сусрета које су имали с њим и због утиска које су из тих сусрета морали понети.

Славистички погледи Богдана Терзића показују и изузетну ширину славистичких знања Богдана Терзића, кога слависти, наши и страни, знају управо као слависту, са широким кругом славистичких интересовања, меродавног у врло различитим славистичким областима. Та страна књиге *Славистички погледи Богдана Терзића* може бити посебно корисна младим читаоцима опредељеним за славистичке студије као живи пример како у једном слависти могу и треба да буду складно присутне различите славистичке компоненте узајамно се подржавајући и појачавајући у целини широког славистичког образовања.

Свака личност се најбоље сагледа када се посматра међу људима који је окружују. А око Богдана Терзића било је и сада има више таквих живих кругова. Један такав круг чине генерације студената којима је он предавао. Четрдесет поколења студената учило је од Богдана Терзића на Катедри за славистику Универзитета у Београду, а многе генерације студената слушале су његова предавања и на универзитетима у Варшави, Приштини и Новом Саду, као и у Москви и Лењинграду, односно Петрограду, где је Богдан Терзић предавао по позиву. Многобројни су и слушаоци јавних предавања проф. Терзића, на пример, у Задужбини Илије Коларца. Ко је присуствовао бар једном предавању Богдана Терзића о савременом руском језику или о историји руског језика, о српском или украјинском језику, или о предмету из неке друге славистичке области (нпр. историја словенске филологије), морао је понети јак утисак о предавачевом сувереном владању темом, о јасном и упечатљивом излагању. Проф. Терзић постао и остао омиљени професор чији је топао и пријатељски однос према студентима временом не ретко прелазило у чврста лична пријатељства. Други такав круг чине колеге и сарадници проф. Богдана Терзића, не само са катедара на којима је предавао него и у широј факултетској

и универзитетској средини, јер Богдан Терзић у сваки заједнички посао уноси поред својих великих знања и много добре воље, што никога није остављало и не оставља равнодушним него подстиче на сличан однос према заједничком раду и све оне који у томе суделују. Трећи је круг пријатеља проф. Богдана Терзића. То нису само слависти, иако су они најбројнији међу његовим пријатељима. Ту су и диригенти, доктори медицине, издавачи, композитори, сликари, вајари, преводиоци, професори основних и средњих школа, филозофи, министри, музеолози, библиотекарски, библиолози и многи други.

Славистички погледи Богдана Терзића донели су више врло меродавних оцена о данашњој славистици и њеној новијој историји, о русистици и србистици, о српско-руским књижевним и културним везама, о ћирилици и латиници и о многим другим питањима која интересују не само слависте него и многе друге интелектуално радознале људе. Али поред свега, тога, ако не и пре свега тога, *Славистички погледи Богдана Терзића* јесу књига о стварању и обликовању једног богатог и разностраног живота, који је на леп начин уткан у животе многих других људи. А у основи свега је доброта, добродушност, добронамерност, и многи дарови – не само дар за научни и педагошки рад него и дар да се од живота ствара складна целина у којој има места и за науку, и за певање у хору, и за разговор са пријатељима, и за много шта друго што је на корист даропримцу и свима око њега, као дар Богдана Терзића да своја добра осећања пренесе на друге, због чега се људи радују сусрету с њим као што се и он радује људима.

Не мање, ако не и више Богдан Терзић је задужио српску славистику наставним радом на универзитетима у Београду, Приштини (12 година) и Новом Саду (15 година). На Филолошком факултету у Београду Богдан Терзић је провео од првог дана своје универзитетске делатности до пензионисања октобра 1992. године. Две школске године (од 1956. до 1958) Богдан Терзић је предавао српскохрватски језик на Варшавском универзитету, а по позиву је држао научна предавања и на Московском државном универзитету и Петроградском државном универзитету. У настави руског језика на Филолошком факултету у Београду Богдан Терзић је једина персонална константа кроз готово целу другу половину XX века дајући увек и пример високог нивоа предавачке речи ма о којем предмету говорио. Много генерација студената славистике и дипломираних слависта имало је и има у Богдану Терзићу најкомпетентнију личност за питања из области проучавања историје и савременог стања руског језика, говорне културе српског језика, историје словенске филологије и лингвистичке славистике уопште. Особеност његове обавештености из тих широких области није само у одличном познавању научне литературе и личним истраживањима него и у живим везама са широким кругом слависта светског гласа. Богдан Терзић је уз то увек налазио времена и надахнућа да допринесе настави славистике и кроз иницирање, подржавање и предавање нових наставних предмета на Филолошком факултету Универзитета у Београду (на пример, Конфронтативна анализа руског и српскохрватског језика, Лингвистичка русистика за студенте постдипломских студија, Украјински језик и др.).

Врло је запажен и јавни рад Богдана Терзића у Славистичком друштву Србије, Друштву за примењену лингвистику, Матици српској, Удружењу књижевних преводилаца, Друштву српско-руског пријатељства, Српско-украјинском друштву, као и у многим другим организацијама. Од оснивања Међународног славистичког центра при Филолошком факултету у Београду

Богдан Терзић врло живо у плодно учествује у раду тога центра. Од 2002. члан је Удружења књижевника Србије. Био је и сада је члан уређивачких одбора неколико часописа, као што су *Живи језици* и, током последњих дванаест година, часопис *Славистика*.

За тако истрајан и богат рад Богдан Терзић је више пута је био и награђиван. За заслуге у области проучавања и наставе руског језика награђен је од стране Међународне асоцијације професора руског језика и књижевности Пушкиновом медаљом, а од стране Славистичког друштва Србије Повељом почасног члана. Културно-просветна заједница Србије наградила га је златном значком. Добитник је и колективне награде Радио-телевизије Србије, заједно са Драгом Ћупићем и Егоном Фекете, за књигу из језичке културе *Слово о језику*. Добитник је плакете Друштва за примењену лингвистику Србије (2003). Скупштина Славистичког друштва Србије донела је 12. јануара 2009. године одлуку да Богдан Терзић буде први носилац посебног звања заслужног члана Славистичког друштва Србије.

У данашњој српској славистици име Богдана Терзића једно је од најугледнијих. Иза њега је скоро шест деценија преданог и плодног научног, наставног, организационог и преводилачког рада. Изградио је и још гради славистичко дело које је њему на част, а млађима за углед.